

РАЗОМ НАМИНІМ

щомісячна газета черкаського обласного оологосиноного
єврейського фонду „Турбота поколінь – Хесед Дорот”

Видається з грудня 2000 року.

Тішрей – Хешван 5787 жовтень 2026 № 10 (298)

28 жовтня — день вигнання з України нацистських загарбників

На офіційному рівні визволення України від нацистських загарбників відзначається вже 17 років. Згідно з указом Президента України Віктора Ющенка „Про День визволення України від фашистських загарбників”, ухваленим у 2009 році, у країні було встановлено офіційне свято. Його головна мета – загальнонародне вшанування вигнання з України нацистських загарбників, а також героїчного подвигу нашого народу під час Другої світової війни.

Воєнні дії під час Другої світової війни тривали на території України протягом 40 місяців – з 22 червня 1941 р. до кінця жовтня 1944 р.

До другої декади липня 1941 р. німецькі війська захопили Західну Україну. У серпні–вересні в руках німців опинилася Лівобережна Україна. 24 жовтня пав Харків. До 4 листопада радянські війська відійшли на лінію Балаклія–Артемівськ–Пугачов–Хопри. Більша частина Донбасу опинилася під окупацією.

Перші населені пункти України були визволені в грудні 1942 року на Східному Донбасі.

Бої за визволення України тривали із січня 1943 р. до осені 1944. У цей період на українській землі було зосереджено до половини всіх радянських військ. Із зими 1942–1943 років важливим воєнним чинником став партизанський рух у німецькому тилу. Партизани завдавали серйозної шкоди німецькій армії, знищуючи живу силу, підриваючи склади й ешелони, порушуючи систему комунікацій. Найбільшими операціями стали рейди загону Михайла Наумова Сумською, Полтавською, Кіровоградською, Одеською, Вінницькою, Київською та Житомирською областями в лютому–березні 1943, а також загону Сидора Ковлака Рівненською, Житомирською та Київською областями в лютому–травні 1943. Наприкінці січня 1943 війська Південно-Західного та Південного фронтів розпочали наступ на Донбас. Війська Південно-Західного фронту завдали поразки 1-й німецькій танковій армії та визволили Північний Донбас. 16 лютого було зайнято Харків. 16 березня німці знову захопили Харків, а 23 серпня місто було визволено.

До 22 вересня частини Південно-Західного фронту відкинули німців за Дніпро й вийшли на підступи до Дніпропетровська та Запоріжжя, Донбас було визволено. 8 вересня радянські війська визволили Донецьк.

Під час Чернігівсько-Полтавської операції війська Центрального фронту 30 серпня оволоділи Глуховом, 6 вересня – Конотопом, 13 вересня – Ніжином і досягли Дніпра на ділянці Лоев–Київ. Частини Воронезького фронту 2 вересня визволили Суми, 16 вересня – Ромни й вийшли до Дніпра на ділянці Київ–Черкаси. З'єднання Степового фронту 19 вересня взяли Красноград, 23 вересня – Полтаву, 29 вересня – Кременчук і підійшли до Дніпра на ділянці Черкаси–Верхньодніпровськ. У підсумку німці втратили майже всю Лівобережну Україну. Наприкінці вересня радянські війська в кількох місцях форсували Дніпро й захопили 23 плацдарми на його правому березі. 23 жовтня було визволено Мелітополь. Розгромивши вісім дивізій вермахту, війська Південного фронту (з 20 жовтня – 4-го Українського) до 5 листопада досягли пониззя Дніпра.

радянські війська 7 листопада оволоділи Фастовом, 12 листопада – Житомиром, 17 листопада – Коростенем, 18 листопада – Овручем. 13 листопада німці, підтягнувши резерви, розпочали контрнаступ на Житомирському напрямку. 19 листопада нацисти знову захопили Житомир, 27 листопада – Коростень. Однак прорватися до столиці України їм не вдалося: 22 грудня окупантів було зупинено на лінії Фастів–Коростень–Овруч.

6 грудня 2-й Український фронт розгорнув наступ під Кременчуком. 12–14 грудня 1943 були визволені Черкаси й Чигирин. Одночасно частини 3-го Українського фронту форсували Дніпро біля Дніпропетровська та Запоріжжя й створили плацдарм на його правому березі.

24 грудня 1943 р. війська 1-го Українського фронту розпочали наступ у західному та південно-західному напрямках – Житомирсько-Бердичівською операцією. 28 грудня вони визволили Козятин, 29 січня – Коростень, 31 грудня – Житомир, 4 січня 1944 р. – Білу Церкву, 5 січня – Бердичів, 11 січня – Сарни. 8 січня частини 2-го Українського фронту оволоділи Кіровоградом. 24 січня 1-й та 2-й Українські фронти розгорнули спільну операцію з розгрому Корсунь-Шевченківського угруповання противника. 28 січня 6-та й 5-та гвардійська танкові армії з'єдналися біля Звенигородки та замкнули кільце оточення. 30 січня було взято Канів, 14 лютого Корсунь-Шевченківський. 17 лютого ліквідація „котла” завершилася.

2 лютого частини 1-го Українського фронту зайняли Луцьк і Рівне, 11 лютого – Шепетівку.

8 лютого війська 3-го та 4-го Українських фронтів оволоділи Нікопелем, 22 лютого – Кривим Рогом.

Унаслідок зимової кампанії 1943–1944 років німецькі війська були остаточно відкинуті від Дніпра. На початку березня 1944 р. сили трьох українських фронтів розгорнули масштабну наступальну операцію в смузі завдовжки 1,1 тисячі кілометрів – від Луцька до гирла Дніпра. 20 березня були визволені Вінниця та Жмеринка, 25 березня – Проскурів (нині Хмельницький), 26 березня – Кам'янець-Подільський, 28 березня – Коломия, 29 березня – Чернівці, 14 квітня – Тернопіль. Частини 1-го Українського фронту здійснили охоплення групи армій „Південь” із заходу й вийшли в передгір'я Карпат.

Розгромивши під Снігурівкою 6-ту німецьку армію, радянські війська 13 березня зайняли Херсон, 28 березня визволили Миколаїв, 10 квітня штурмом узяли Одесу, а 14 квітня вийшли до пониззя Дністра й захопили кілька плацдармів на правому березі.

Підсумком спільної операції трьох Українських фронтів у 1944 р. стало визволення Правобережної України, яке здійснювалося під час семи операцій: Житомирсько-Бердичівської (з 24 грудня 1943 року до 15 січня 1944 року), Кіровоградської (з 5 до 10 січня), Корсунь-Шевченківської (з 24 січня до 17 лютого 1944 р.), Рівненсько-Луцької (з 27 січня до 11 лютого), Нікопольсько-Криворізької (30 січня – 29 лютого), Проскурівсько-Чернівецької (з 4 березня до 17 квітня), Умансько-Ботошанської (з 5 березня до 17 квітня) та Березнегубато-Снігурівської (з 6 до 18 березня).

Під час Львівсько-Сандомирської наступальної операції, що тривала з 13 липня до 29 серпня 1944 р., радянські війська розгромили стратегічне угруповання противника – групу армій „Північна Україна”, визволили від окупантів західні області України – міста Львів і Рава-Руська.

Завершила визволення України Східно-Карпатська операція (8 вересня – 28 жовтня 1944 р.). 26 жовтня війська 4-го Українського фронту визволили Мукачево, 27 жовтня – Ужгород, 28 жовтня – Чоп. 28 жовтня радянські війська вийшли на сучасні кордони України.

За підрахунками істориків, під час воєнних дій на території України загинуло близько 3 000 000 радянських воїнів, понад 2 000 000 українців під час окупації були вивезені на примусові роботи до Німеччини. Повністю або частково було зруйновано понад 700 міст і 28 000 сіл, близько 10 000 000 людей залишилися без даху над головою, знищено понад 16 000 промислових підприємств.

За кожною датою цієї війни — людські долі, біль утрат і мужність тих, хто вистояв. Згадуючи вигнання нацистських загарбників з України, ми схиляємо голови перед загиблими воїнами, жертвами Голокосту та всіма мирними людьми, чий життя забрала війна. Зберігати пам'ять про них, передавати її наступним поколінням — наш спільний обов'язок. Адже пам'ять про минуле допомагає усвідомити ціну свободи й відповідальність за майбутнє.

За матеріалами Інтернету

Як і за що євреї отримали штраф у мільярд рейхсмарок

Щороку 9 листопада в усьому світі відзначають Міжнародний день проти фашизму, расизму й антисемітизму. Ця дата пов'язана з однією вкрай антигуманною подією, що сталася на території Німеччини та приєднаної до неї Австрії в період із 9 до 12 листопада 1938 р. У ці дні відбувся пролог Катастрофи, а саме загальнонімецький єврейський погром, відомий під назвою „Кришталева ніч”. На той час нацисти правили Німеччиною вже понад п'ять років, але настільки радикальну акцію було здійснено вперше.

Кому саме спала на думку ідея організувати масштабний погром, нині достеменно невідомо, проте головним його куратором був найближчий соратник Гітлера Герман Герінг. А вже від нього потягнулися ниточки до безпосередніх виконавців. Так, у Берліні керівництво погромниками здійснював Гейдріх у співпраці з начальником загальної поліції міста графом Вольфом-Генріхом фон Гелльдорфом. Саме поліцейські структури надавали погромникам адреси проживання євреїв і розташування їхніх підприємств.

Напади агресивно налаштованих груп бойовиків розпочалися пізно ввечері 9 листопада. Практично одночасно, що свідчить про рівень попередньої підготовки та продуманість акції, вони почали громити належні євреям магазини й кафе, палити синагоги, вдиратися до єврейських квартир. Поліція байдуже ставилася до погромів, просто спостерігаючи за тим, що відбувалося, і стежачи лише за тим, щоб євреї, яких били, не намагалися чинити опір. Якщо ж у якійсь будівлі виникала пожежа, поліцейські перешкоджали її гасінню. Пожежникам дозволяли вступати в боротьбу з полум'ям лише тоді, коли вогонь міг перекинутися на будівлі німців.

Масова розправа завершилася лише 12 листопада. За цей час тільки за офіційно оприлюдненими даними було жорстоко вбито 91 єврея, розгромлено й спалено десятки синагог, пограбовано сотні магазинів і тисячі єврейських квартир. Багатьох єврейських чоловіків відправили до в'язниці гестапо. Але на цьому приниження представників єврейської національності не припинилося. „Вишенькою на торті” стало накладення на євреїв штрафу в один мільярд рейхсмарок за завдану країні шкоду та витрати на прибирання вулиць. Ця образлива й цинічна ідея виникла в голові головного куратора погромів Германа Герінга, і в ній криється вся сутність нацизму.

Удень 12 листопада керівництво країни скликало нараду для підбиття підсумків погромів. На ній, крім міністра, відповідального за господарство Рейху, запросили провідних фінансистів і представників страхових компаній. Саме на цьому засіданні вперше прозвучала назва акції — „Кришталева ніч”, що виникла через велику кількість битого скла з розтрощених вітрин і вікон єврейських магазинів, будинків та квартир. Однак цікаве інше.

Представники страхових компаній озвучили Герінгу суму збитків, яку їм доведеться відшкодувати євреям за розгромлене та втрачене майно. Вони оцінили свої (!) збитки у 25 мільйонів рейхсмарок. Тоді Герінг злегка дорікнув Гейдріху за настільки масштабне знищення застрахованого майна, сказавши йому, що краще б погромники вбили вдвічі більше євреїв, ніж громили магазини. Але страховиків він при цьому заспокоїв, запевнивши, що їм не доведеться розкошелюватися. Усі витрати ляжуть на плечі самих євреїв. І одним розчерком пера призначив єврейській громаді Німеччини штраф в один мільярд рейхсмарок.

Маша Лев

Собібор: як усе було насправді

Собібор був нацистським табором смерті, створеним на території Польщі окупаційною владою. Він розташовувався в Люблінському воєводстві поблизу польського села Собібур. Створення табору було одним із пунктів операції „Райнгарт”, розробленої німцями для знищення єврейського населення на окупованих землях. Він розпочав свою роботу в середині травня 1942. За 17 місяців його функціонування там різними способами знищили близько 250 000 людей, переважна більшість яких були євреями з Польщі, окупованих районів СРСР і західноєвропейських держав.

Закриття табору з повною ліквідацією його інфраструктури відбулося 15 жовтня 1943. Причиною стало успішне повстання в'язнів, яке завершилося масовою втечею. Його організатором був радянський офіцер Олександр Аронович Печерський, який потрапив у полон під час бойових дій. До речі, це повстання стало другим подібним випадком в історії нацистських концтаборів. Перше відбулося двома місяцями раніше в таборі смерті Треблінка-2.

Територіально Собібор розташовувався в південно-східній частині Польщі, у заселеній місцевості. Його збудували поблизу тупикової залізничної гілки, останньою станцією на якій був полустанок Собібор. Саме тут відбувалися вивідка євреїв, яких привозили потягами, та їхнє первинне сортування. Після цього частину зараховували до робочих команд, а решту знищували в газовій камері.

Сам табір був поділений на три частини. У першій розташовувалися житлові споруди барачного типу та робочі майстерні. У другій містилися перукарський барак, у якому зістригали волосся приреченим на смерть в'язням, і склади, де зберігали та сортували речі, що залишилися від убитих. На території третьої частини стояла велика цегляна споруда, яка виконувала функцію газової камери. Вона була замаскована під лазню й уміщувала до 800 людей.

Управління та охорону табору здійснювали його командант Франц Штангль, оберштурмфюрер СС, група з приблизно 30 німецьких унтерофіцерів і підрозділ рядових охоронців, переважно етнічних українців, здебільшого набраних із колишніх радянських військовополонених. Охорона несла службу, патрулюючи периметр Собібора, і вогнем припиняла будь-які спроби втечі.

Табір був оточений чотирма рядами колючого дроту заввишки до трьох метрів, що повністю унеможливлювало подолання огорожі. Додатковими заходами запобігання втечам були регулярне патрулювання між другим і третім рядами дротяних загороджень, а також мінне поле між третім і четвертим рядами. На вежах постійно чергували вартові, готові будь-якої миті відкрити вогонь.

Про те, як відбувався процес знищення євреїв, яких привозили до Собібора, згодом розповів один із колишніх в'язнів, якому вдалося втекти й вижити, — Дов Файнберг. За його словами, більшість із них знищували одразу після прибуття до табору та розподілу на групи. Приречених відводили до „лазні” нібито для санітарної обробки. Насправді біля будівлі була прибудова, де на стаціонарних платформах стояли відпрацьовані танкові двигуни. У потрібний момент їх вмикали, і вироблений ними чадний газ надходив до балонів, звідки його через систему трубопроводів подавали всередину газової камери.

У самій споруді були лише герметичні ворота та невелике віконце вгорі, через яке німецький працівник, якого в'язні називали „банником”, контролював процес умертвіння людей. Зазвичай 15-хвилинної дії чадного газу вистачало, щоб загинули всі, хто перебував усередині приміщення. Дочекавшись цього моменту, „банник” перекивав подачу газу й вмикав механізм розсування підлоги, після чого тіла жертв падали до приміщення нижнього поверху. Там були прокладені рейки, якими рухалися кілька вагонеток. Група в'язнів із робочої команди збирала тіла загиблих, перекидала їх на вагонетки й вивозила до найближчого лісу, де заздалегідь викопали величезну яму. У ній і ховали загиблих. Із певною періодичністю знищували й членів робочої команди, щоб приховати масштаби того, що відбувалося.

Не можна сказати, що в'язні з робочих команд цілковито скорилися своїй долі. Групами або поодиноці вони намагалися втекти з табору. Так, напередодні 1943 р. з третьої частини табору, де знищували в'язнів, зуміли втекти одразу п'ятеро людей. Однак один із польських селян, спокусившись щедрою винагородою, доніс на них, і колабораціоністи із „синьої поліції” ввіймали та повернули втікачів до табору. Щоб назавжди запобігти подібним випадкам, табірну охорону, як каральний захід, розстріляли кількості інших в'язнів.

(Закінчення на стор.2)

Собібор: як усе було насправді

(Закінчення. Початок на стор.1)

Проте невідомі з табору втік ще один чоловік. Він зумів непомітно залізти до товарного вагона, у якому з табору вивозили одяг убитих людей. Цікомо, що йому вдалося дістатися до друзів і розповісти їм про Собібор. У будь-якому разі правдива інформація про табір з'явилася на „Великій землі“, а нові групи євреїв, яких туди відправляли, навіть намагалися чинити певний опір. Наприклад, із потяга, відправленого в лютому з Холма, кілька разів намагалися втекти, а наприкінці квітня євреї Влодави, прибувши до Собібора, відмовилися виходити з вагонів.

У середині літа 1943 відбулася чергова групова втеча, здійснена людьми з робочої команди. Убивши українського конвоїра, двоє польських євреїв утекли з його зброєю. Коли ж їхніх товаришів, які працювали на заготівлі лісу, вирішили повернути до табору, ті кинулися врзнібоч. Попри стрільанину охоронців і загибель друзів, востанок в'язнів зуміли здобути свободу. Остання спроба втечі відбулася безпосередньо перед повстанням – 11 жовтня. Люди з ново-прибулої групи депортованих євреїв відмовилися йти на смерть до газової камери й спробували прорватися крізь загороження. На жаль, ця акція не вдалася: частину євреїв застрелили, а решту приборкали й відправили до газової камери.

Однак за всіма цими локальними подіями керівництво табору випустило з уваги головне: у Собіборі було створено підпільну організацію, яка планувала масову втечу в'язнів. Вона виникла влітку 1943. Нею керував Леон Фельдгендлер, син рабина, який раніше виконував обов'язки голови юденрату в Жолкеві. Несподівану допомогу підпіллію надали самі нацисти, які наприкінці вересня прислали з Мінського концтабору групу радянських військовополонених єврейської національності. Серед новоприбулих був і лейтенант Олександр Аронович Печерський.

Дуже скоро він зблизився з Фельдгендлером. Надалі Олександр очолює підпільників, а Леон став його заступником. На жаль, обстановка, що панувала в Собіборі, не дозволяла ретельно опрацювати план втечі. Невдала спроба втечі з єврейського ешелону лише погіршила ситуацію. Зволікати було не можна, і днем виступу призначили 14 жовтня.

За задумом керівників повстання, члени робочих команд мали якомога непомітніше нейтралізувати есесівців, після чого захопити сховище зброї та, перестрілявши охорону на вежах, прорватися на свободу. Проте повністю здійснити задумане не вдалося. В'язні знищили частину нацистів і кількох рядових охоронців, але захопити склад зброї не змогли. Тоді близько 400 повстанців, вирішивши прикриватися наявною зброєю, пішли на прорив просто через міні поля. Повстання не підтримали лише євреї, привезені з Нідерландів.

Приблизно 80 людей були застрелені або загинули на мінах, проте решта змогла втекти. Розлючені окупанти влаштували справжнє полювання на втікачів, залучивши до нього обіцянками значних винагород навіть польських селян. Спільними зусиллями було виявлено 170 людей, які намагалися переховуватися на території Польщі. Однак частина євреїв на чолі з Печерським вирушила до Білорусі й зуміла вирватися зі смертельного кільця.

Із групою з восьми євреїв із числа колишніх радянських військовополонених Печерський у ніч із 19 на 20 жовтня 1943 р. переправився через річку Буг. 22 жовтня 1943 р. Олександр Печерський вступив до партизанського загону імені Щорса, де воював підришником, доки радянські війська не визволили Білорусь. Решта потрапила до загону імені Фрунзе.

Після возз'єднання з червоноармійськими частинами Печерського відправили спочатку до фільтраційного табору НКВС № 174 у Подольську, а потім до 15-го окремого штурмового стрілецького батальйону – різновиду штрафного батальйону.

Командир батальйону майор Андреев був настільки вражений розповіддю Печерського про Собібор, що всупереч забороні залишати розташування батальйону дозволив йому поїхати до Москви, до „Комісії“ з розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх пособників.

У комісії розповідь Печерського вислухали письменники Павло Антокольський і Беніамін Каверін, які на її основі опублікували нарис „Повстання в Собіборі“. Після війни нарис увійшов до всесвітньо відомої збірки „Чорна книга“.

Воюючи в лавах 15-го штурмового батальйону у складі 1-го При-

повстання, журналістами та істориками.

Олександр Аронович Печерський помер 19 січня 1990 р. й був похований на Північному кладовищі Ростова-на-Дону.

Жодних нагород за подвиг у Собіборі за радянських часів Печерський не отримав. Пам'ять про нього була увічнена лише у ХХІ столітті. Так, у 2007 році на фасаді будинку, де жив Печерський, з'явилася меморіальна дошка на його честь. У 2012 р. в Тель-Авіві було відкрито пам'ятник Печерському, а у 2014 р. на „Проспекті зірок Ростова-на-Дону“ відбувся урочистий захід, присвячений відкриттю іменної зірки Печерського. У 2018 р. в тому самому місті було відкрито пам'ятник Печерському. Ім'я Олександра Печерського включили до російських шкільних підручників з історії, було випущено поштову марку, присвячену повстанню. 6 квітня 2018 р. ім'я Олександра Печерського присвоїли муніципальному автономному загальноосвітньому закладу міста Ростова-на-Дону „Гімназія № 52“. Авіалайнер Boeing 737 авіакомпанії „Аерофлот“ із реєстраційним номером VP-BMD носить ім'я О. Печерського. Також іменем Печерського названо вулиці в Ростові-на-Дону, Москві та Цфаті. У 2016 р. Олександра Ароновича Печерського посмертно нагородили орденом Мужності.

Едуард Блокчейн

Складно уявити сучасний світ без мобільних телефонів і мереж Wi-Fi. Ще якихось 25 років тому цього не було, але мало хто знає, що все це – зав-

Коли краса поєднується з розумом

дяки одній прекрасній єврейській голлівудській актрисі.

Гедвіґа Єва Марія Кіслер народилася у Відні в 1914 р. й була єдиною дитиною в родині Ґертруди та Еміля Кіслер. Батько, Еміль Кіслер, походив із Львова й керував банком. Мати, Ґертруда Ліхтвіц, походила із заможної будапештської єврейської родини й була піаністкою.

У 16 років Гедвіґа пішла з дому. Вступила до театральної школи й почала зніматися в кіно. Дебютувала в німецькому фільмі „Дівчина в нічному клубі“.

Окрім кіно, Геді Ламар займалася винахідницт-

кою діяльністю. У 1942 р. вона запатентувала систему, яка дозволяла дистанційно керувати торпедами. Однак американський флот відхилив проєкт через складність його реалізації. Цінність технології „стрибокподібної зміни частот“ оцінили лише багато років потому.

Поштовою до винаходу стало повідомлення про потоплене нацистами 17 вересня 1940 р. евакуаційне судно, на якому загинуло 77 дітей.

Вона брала участь у багатьох кампаніях проти нацистів. Наприклад, цілувала будь-якого чоловіка, який витратив 25 000 доларів на воєнні облигації, зібравши в підсумку сімнадцять міль-

йонів доларів.

У 1942 р. Геді Ламар та Антейл зареєстрували права на технологію „Секретна система зв'язку“.

Патент описує побудовані певним чином системи зв'язку, що передбачали передавання хибних каналів на різних частотах і використовувалися під час Другої світової війни на американських військових суднах. Проте через пів століття цей патент розсекретили, і він став основою для зв'язку з розширеним спектром, який сьогодні використовується повсюди – від мобільних телефонів до Wi-Fi.

День народження актриси – 9 листопада – у багатьох країнах названо Днем винахідника.

Маша Лев

Режисер „Пригод Електроніка“ та „Чародіїв“

Його називають легендою радянського кінематографа, хоча творчий доробок цього режисера налічує лише п'ять художніх фільмів. Але який! „Пригоди Електроніка“ та „Чародіїв“ радянські глядачі дивилися багато разів, щоразу знаходячи в них нові, найпотажніші сенси життєвих ситуацій. Ім'я цієї незвичайної людини – Костянтин Бромберг.

Талановитий, хоча й не надто помітний у колах богемі, майстер народився 17 жовтня 1939 р. в Харкові, який після громадянської війни став столицею Радянської України. Про дитинство майбутнього режисера відомо небагато. Судячи з усього, його родина мала за радянськими мірками доволі високий статус і 1941 р. була евакуйована з міста, якому загрожувала гітлерівська окупація. Це допомогло Бромбергам не лише зберегти життя, а й пережити досить суворі 1940-ві роки.

Здобувши шкільну освіту й попрацювавши певний час у Воркуті режисером місцевої телестудії, Костянтин вирушив підкорювати Москву, де вступив до ВДІКу на режисерський факультет. Намагаючись поповнити свій скромний студентський бюджет, він підробляв кореспондентом, знімаючи невеликі кінорепортажі. Цей досвід він вирішив використати після закінчення інституту, спочатку зо середившись на створенні документальних фільмів. Він зняв цілий цикл кінострічок про видатних музикантів: Ґерберта фон Караяна, Мстислава Ростроповича та Юрія Темірканова.

Поряд із музикантами Бромберга зацікавив видатний літературознавець, майстер художньої оповіді Іраклій Андроніков. Молодий режисер зняв трилогію „Андроніков розповідає“, у якій головним виконавцем був талановитий літературознавець, а героями – Лермонтов, Пушкін і знамениті радянські артисти, які виступали у фронтових бригадах на передових позиціях під час Другої світової війни.

Варто зазначити, що згодом знайомство з Андроніковим дуже допомогло режисерові. Це сталося після створення циклу документальних кінострічок про видатного диригента Ленінградської філармонії Євгена Мравінського. Цикл складався із шести фільмів, які з різних ракурсів показували атмосферу закладу під час концертів і підготовки до них. Цікаво, що на думку створити серію фільмів про Ленінградську філармонію та її диригента Бромберга наштовхнув

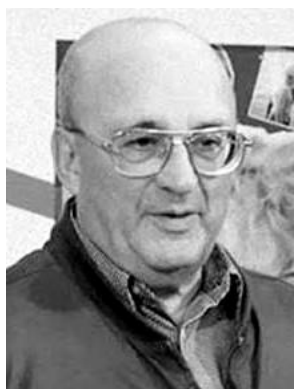
саме Андроніков, який досконало знав як світову, так і вітчизняну музичну класику.

Цикл вийшов надзвичайно вдалим, проте дещо у фільмах усе-таки не сподобалося високопосадовцеві Держтелерадіо Сергію Лапіну. Той викликав режисера до себе й після формальних подяк за добре виконану роботу виклав головну причину запрошення: у титрах надто багато єврейських прізвищ. Їх слід прибрати, залишивши лише російські. Щоправда, можна цього й не робити, однак такий факт серйозно позначиться на гонорах творців і прокатній долі фільмів.

Заперечити проти умов, висунутих чиновником такого високого рангу, було практично неможливо, тому неросійські прізвища з титрів вирізали. Проте Іраклій Андроніков, дізнавшись про це, настільки обурився свавіллям Лапіна, що негайно написав відкритого листа до „Известий“. Впливова в СРСР газета одразу надрукувала його під назвою „Мравінський. Музика. Телебачення“, а низка радянських музичних видань передрукувала статтю на своїх сторінках. Скандальна ситуація вирішилася на користь творців фільму: їхні імена повернули до титрів.

Наступним кроком Бромберга став перехід до ігрового кіно. Дебютом була короткотрагедія стрічка „Довгий день Кольки Павлюкова“, що вийшла 1968 р. Попри скромний формат фільму, до зйомок залучили дуже відомих на той час акторів: Миколу Рибнікова, Ніну Сазонову та Ольгу Науменко. І хоча стрічка не стала подією в кіноіндустрії, початок було покладено. Бромберг узявся до зйомок повнометражних картин. Першою такою роботою став фільм 1973 р. про дев'ятирічного артиста-агітатора Котю Мєброва-Чекана, який загинув 1922 р. Слідом за ним, 1975 р., з'явилася картина „У мене є лев“ про родину баканців Берберових, які виростили у своєму домі хижаків. До речі, цей лев знявся у фільмі Е. Рязанова „Неймовірні пригоди італійців у Росії“.

І лише після цього з'явилися справжні кінохіти Бромберга, які цілком заслужено здобули всесоюзну любов. Ними стали новорічна казка „Чародіїв“ за мотивами твору братів Стругацьких і фантастичний дитячий фільм „Пригоди Електроніка“, знятий за мотивами повістей Євгена Велтістова. Про рівень успіху цих робіт Бромберга від-

віхала до США на постійне проживання, змусили наприкінці 1990-х років вирушити за океан і самого режисера. На новому місці він добре розумів, що не зможе знімати фільми, тому взявся до написання мемуарів і віршів.

На початку 1990-х Костянтин Бромберг, Борис Натанович Стругацький та Олександр Абдулов хотіли зняти продовження „Чародіїв“. Був готовий і сценарій. Дія фільму мала відбуватися в наш час. За сюжетом почалося паломництво олігархів і бізнесменів, які гатили у вічна інституту й вимагали продати їм чарівну паличку. Тоді керівництво інституту вирішило, що НУНУ краще зникнути. Час в інституті повернули назад, тож учені-чарівники стали думати, що все залишилося як раніше: радіо транслює промови Брежньова, показують фільми тих часів, а правду знають лише кілька людей із керівництва... Проте фільм так і не зняли – не знайшлося спонсорів...

На батьківщині ж його колеги, заклопотані власними проблемами, практично забули свого товариша. Востаннє за життя майстра згадали у зв'язку з його 75-річчям. Про наступний ювілей режисера в Росії навіть не згадали. Заговорили про нього лише після публікації товариша Бромберга Михайла Ідова, який повідомив про смерть майстра. Знаменитий режисер помер 10 січня 2020 р. Його поховали в Мічигані, на єврейському кладовищі міста Лівонія.

Марина Сливина

Як єврейські торговці розбудовували Санта-Фе

Коли говорять про освоєння американського Заходу, найчастіше згадують ковбоїв, золотощукачів, переселенців і безкраїні прерії. Проте історія зберігає й іншу, менш відому сторінку – розповідь про єврейські родини, які своєю працею, чесністю та підприємницьким талантом допомагали розбудовувати міста, прокладати торговельні шляхи й створювати громади.

У середині ХІХ ст. тисячі німецьких євреїв були змушені залишити Європу. Для багатьох євреїв еміграція стала єдиною можливістю розпочати все спочатку. Одним із місць, де вони знайшли нову батьківщину, стало невелике місто Санта-Фе в штаті Нью-Мексико. Подолавши тисячі кілометрів, переселенці прибули туди не як шукачі пригод, а як торговці, ремісники та люди, здатні будувати майбутнє. Вони відкривали крамниці, склади й торговельні дома, організовували перевезення товарів і поступово сприяли перетворенню Санта-Фе на один із найважливіших торговельних центрів американського Південного Заходу. Особливу роль у цьому відіграв знаменитий шлях Санта-Фе – легендарний маршрут, який сполучав східні штати з далеким Заходом. Ним рухалися довгі каравани возів, навантажених тканинами, інструментами, продуктами, посудом та всім необхідним для поселень, що стрімко розросталися.

Подорож була надзвичайно небезпечною. Каравани долали безводні рівнини, пустелі та землі корінних народів. Для захисту й супроводу нерідко наймали досвідчених провідників із народу кайова, які чу-

дово знали місцевість і допомагали торговцям безпечно пройти складний шлях. Саме на цих дорогах можна було побачити незвичайну картину: єврейські купці та індіанські провідники разом долали суворі простори Дикого Заходу. Їх об'єднували не походження і не мова, а взаємна довіра та спільна мета – успішно доставити караван до місця призначення. Згодом німецькі євреї стали однією з найвпливовіших торговельних груп Санта-Фе. Проте їхній внесок не обмежувався комерцією. Вони розуміли, що справжній дім будувється не лише на прибутках, а й на турботі про ближнього. Тому єврейські поселенці брали активну участь у розвитку міста, фінансували громадські проєкти та допомагали його мешканцям незалежно від їхнього походження й віросповідання. Яскравим свідченням такої громадянської відповідальності стала підтримка будівництва кафедрального собору Санта-Фе. Значну частину коштів на його спорудження пожертвували єврейські торговці. Собор призначався насамперед для іспаномовних католиків і корінного населення Нью-Мексико, однак єврейські меценати вважали своїм обов'язком підтримати місто, яке стало для них новою домівкою. Ця історія нагадує давній єврейський принцип, сформульований пророком Ірмеєю, який звертався до випанців у Вавилоні: „Дбайте про добробут міста... бо в його добробуті буде і ваш добробут“.

Ці слова немовби втілювалися в житті єврейських поселенців Санта-Фе. Вони не лише шукали кращої долі для своїх родин, а й розбудовували суспільство навколо себе.

Публікація Кирила Мгалоблішвілі.

Вона не відвернулася: Маріон ван Бінсберген і 150 врятованих життів

Вона їздила цим маршрутом сотні разів. Повз знайомі будинки, звичайними вулицями, через район, де каталася на велосипеді з дитинства. Був весняний ранок в Амстердамі, 1940 рік. Маріон ван Бінсберген було 19 років – студентка соціальної роботи, донька судді, вихована в переконанні, що справедливість і моральна визначеність – не порожні слова.

І ось вона звернула за ріг. Нацистські солдати вивозили дітей із єврейського притулку. Дітей віком від двох до восьми років вантажили у вантажівки – без жодної дбайливості чи обережності.

„Ти бачиш, як маленьких дітей хапають за кіски або за ногу й перекидають через борт вантажівки, – згадувала вона через десятиліття. – Ти зупиняєшся... і не можеш повірити”.

Вона зупинилася. Стояла. Дивилася. І тієї миті всередині неї щось змінилося назавжди. Від самого початку окупації 1940 р. вона була проти нацистів. Вона відчувала тиху, безпорадну лють людини, яка знає, що відбувається щось жахливе, але не знає, що із цим робити. Того ранку вона зрозуміла. „Я знала, що моя робота з порятунку важливіша за все інше, чим я могла б займатися”. Вона більше не озиралася назад.

Упродовж наступних трьох років Маріон стала людиною, якої колись вона не влізала б. Вона підбрюлювала документи. Влаштувала єврейських дітей у неєврейські родини, які таємно брали їх під опіку, – інструктувала ці сім'ї, готувала їх до того, що на них чекає. Вона виховувала так звану „місію ганьби” – знову й знову реєструвала себе як незаміжню матір новонароджених, щоб приховати єврейське походження дітей. У суспільстві, де материнство поза шлюбом вважалося ганебним, вона приймала цю „ганьбу” знову й знову – без вагань. Бо альтернатива була нестерпною. Вона працювала з нідерландським рухом Опору. Брекала чиновникам. Порушувала закони, які її вчили поважати. Потім узялася за завдання, що тривало майже три роки.

Єврей на ім'я Антон Полак переховувався із трьома маленькими дітьми. Їм потрібна була людина, яка житиме разом із ними – піклуватиметься про дітей, підтримуватиме видимість звичайного життя, буде поруч тоді, коли сама присутність означала різницю між життям і смертю.

Маріон переїхала до них. Їхній світ звузився до розмірів одного будинку. Під підлогою була потаємна яма. Щоразу, коли вночі чувся

шум автомобілів, усі п'ятеро спускалися туди – у темряву, у тишу – іноді на хвилини, іноді на години, поки над ними тривав рух життя.

Нацисти регулярно влаштовували обшуки. Однієї ночі вони прийшли саме до цього будинку. Маріон і родина Полак спустилися в яму й зачепили, поки над ними лунали кроки чобіт, пересували меблі, відчинялися й зачинялися двері. Зрештою солдати пішли. Вона вибралася назовні. Діти були виснажені. Вони провели в укрітті кілька годин.

За тридцять хвилин у двері постукали. Нідерландський колабораціоніст. Цей будинок викликав у нього підозру. Він дочекався, поки нацисти підуть, і повернувся сам – розраховуючи, що родина втратила пильність. Діти вже вийшли з укріття. Сховати їх було неможливо. Він побачив їх. Він одразу все зрозумів. Маріон також зрозуміла, що буде далі. Він донесе. Дітей заберуть. Антона заберуть. Їх відправлять до таборів. Вони помруть.

У неї був історик. Вона вистрілила. „Я зробила б це знову за тих самих обставин, – сказала вона через роки. – Але це й досі мене непокоїть”.

У цій фразі – цілий моральний всесвіт. Не гордість. Не виправдання. А чітке визнання людини, яка зробила єдиний вибір, із яким могла жити, – а потім до кінця чесно жила з усіма його наслідками.

До 1945 р. Маріон порушила майже всі правила, яких її навчали. У лекції 1996 р. вона сказала прямо: „Більшість із нас виховують так, щоб ми говорили правду, дотримувалися законів і Десяти заповідей. До 1945 р. я брехала, крала, обманювала, вводила в оману й навіть убивала”.

І завдяки цьому 150 людей залишилися живими.

Після війни вона працювала в таборах для переміщених осіб у Німеччині під егідою ООН, допомагаючи тим, хто вижив, розпочати життя заново.

Вона вийшла заміж за американського офіцера й переїхала до Вермонту. Стала психоаналітичкою. Продовжувала допомагати біженцям знайти опору в новій країні.

У 1981 р. її визнали Праведницею народів світу – це найвища відзнака для неєвреїв, які рятували євреїв під час Голокосту.

Але, можливо, найтривалішим виявився її вплив у студентській аудиторії. Роками вона проводила щорічний семінар в Університеті Кларка, розповідаючи свою історію – не як бездоганний героїчний

міф, а такою, якою вона була насправді: складною, тяжкою, незворотною. Вона навчала студентів, що справжня мужність рідко відчувається як мужність, поки ти сам переживаєш ці події. Що чинити правильно іноді означає стати тим, ким ти ніколи не планував бути. Що правила, яких нас навчають, інколи підводять – і тоді потрібно відповідати перед чимось глибшим.

Історикня Голокосту, професорка Дебора Дворк спостерігала, як цей вплив поширюється на покоління студентів. Одна з них згодом написала дисертацію про жінок-рятівниць і злочинниць у Руанді. Вона написала професорці: „Усе це – про Маріон”.

Робота з порятунку, що розпочалася одного весняного ранку в Амстердамі 1940 р., продовжувала змінювати життя й через пів століття.

Маріон Прітчард померла у грудні 2016 р. у віці 96 років. Вона прожила достатньо довго, щоб побачити, як постаріли діти, яких вона врятувала. Щоб зустріти їхніх дітей. І їхніх онуків. Побачити – у живих людях – ті родинні гілки, яких ніколи не існувало б без неї. Вона ніколи не стверджувала, що все було просто. Ніколи не шукала виправдання. Вона несла весь тягар своїх рішень – підібрені документи, убитого колабораціоніста, порушені заповіді – без самообману й без втішних ілюзій. Бо альтернатива також була вибором. Стояти на тому розі в Амстердамі 1940 року, нічого не робити, поїхати далі на заняття – це також був би вибір.

Маріон ван Бінсберген обрала інакше. Їй було 19 років, вона просто їхала у своїх справах – коли світ поставив їй запитання: хто ти насправді? І наступні 77 років вона відповідала.

Історія Маріон ставить перед кожним із нас запитання: не „чи зміг би ти зробити те, що зробила вона?”, а простіше й водночас складніше: „коли встанне ти звернув за ріг – і не відвернувся?”

За матеріалами інтернету

Один із найдорожчих кольорів стародавнього світу виробляли в Ізраїлі

Майже 3000 років тому пурпур був кольором, який могли дозволити собі далеко не всі.

Пурпурові тканини носили царі та знать, їх використовували для храмового одягу й особливих церемоній.

Причина була не лише в красі. Пурпур отримували з морських молюсків, а його виробництво вимагало великої кількості сировини, часу та спеціальних знань. Тому тканина, пофарбована

справжнім пурпуром, була предметом розкоші й символом високого статусу.

І один із найважливіших відомих центрів такого виробництва працював на території сучасного Ізраїлю, у Тель-Шикмоні біля Хайфи.

Археологи знайшли тут мушлі молюсків, великі посудини для виробництва барвника та кераміку, на якій досі збереглися сліди пурпуру. Виробництво існувало тут протягом століть, а

близько 2800 років тому цей центр перебував під контролем Ізраїльського царства.

Нове дослідження Університету Хайфи показало ще одну цікаву деталь: давнє виробництво працювало практично цілий рік. Ті самі приміщення використовували для виготовлення пурпуру й роботи з текстилем, переробки оливко, а в інший сезон там тримали тварин.

І все це археологи змогли відновити за кри-

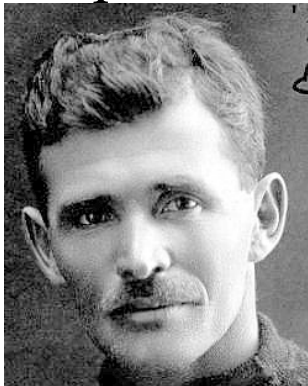
хтими слідами, що залишилися в ґрунті майже три тисячоліття тому.

Майже 2800 років тому біля сучасної Хайфи виробляли один із найцінніших і технологічно складних продуктів свого часу.

Сьогодні Ізраїль знають як країну технологій та інновацій проте любов до складних рішень тут має дуже давню історію.

За матеріалами інтернету

Сибірський мужик, який навчив євреїв захищатися

Іноді сама реальність дарує нам героїв, немов створених за лекалами голлівудського блокбастера. Таким був Олександр Зайд – людина, яка жила, працювала, героїчно боролася і трагічно загинула на землі Єрець-Ізраїль. За 35 років, проведених в Єрець-Ізраїль, Зайд устиг разом із товаришами створити перші єврейські сили самооборони – „Бар-Гіора”, „Га-Шомер”, „Га-Кібуц” і „Союз вартових”, брав участь у заснуванні нових поселень і власними зарубіжними, вкритими мозолями руками давав відсіч погромникам і ворогам. Аж до тієї ночі, коли на нього влаштувала засідку банда і він загинув від руки одного з бедуїнських нападників.

Олександр Зайд народився 1886 р. в містечку Зима Іркутської губернії. Ще до народження Олександра його батька за революційну діяльність заслали до Сибіру з Вільно (Вільнюс, Литва), де він мешкав. Мати Олександра походила із суботників (юдаїзуючий рух, що виник серед російських селян на межі XVII–XVIII ст. у центральних губерніях Росії; його послідовники дотримуються суботи, здійснюють обрізання та виконують інші приписи юдаїзму. Суботники – народна назва цього руху – ред.). Її родина в пошуках спокою втекла до Сибіру, де й народився Олександр. У 1889 році, коли Олександрові було три роки, його матір убили бандити. Після цієї трагедії родина переїхала до Іркутська, де було більше можливостей знайти роботу.

У 1901 р. Олександр із батьком повернувся до Вільно. Невдовзі батько одружився вдруге, але за два роки помер. Олександрові було 15 років, коли він залишився круглим сиротою.

У Вільно Олександр познайомився з Міхаєлом Гальперіном, одним із піонерів Першої алії, який приїхав агітувати молодь і сприяти її переселенню до Єрець-Ізраїль. Гальперін був ентузіастом і мрійником, натурою захопленою, яка вміла запалювати молодь палкими промовами. Повернувшись до Росії зі своєї першої подорожі до Палестини, він їздив містами імперії, закликаючи єврейських юнаків і дівчат повертатися на свою історичну батьківщину, до Сіону. Так він дістався Вільно, де й зустрівся із Зайдом. Згодом Олександр Зайд писав про М. Гальперіна у своїх спогадах:

„Він добровільно взяв на себе обов'язок виховувати нас для Землі Ізраїлю. Він обрав 30 осіб і займався нами окремо. Щоп'ятниці, напередодні суботи, ми виходили за місто, займалися там спортом, а потім сідали в коло, і Гальперін розповідав нам про соціалізм, але переважно про Палестину й арабів. Він прагнув підготувати нас до нового життя в країні Ізраїлю, до праці на землі та її захисту”.

Ідеї сіонізму захопили юнака, і 1904 р. за допомогою сіоністського робітничого руху він приїхав на Землю Обітовану.

Прибувши до Палестини, яка тоді входила до складу Османської імперії, Олександр почав працювати на виноробному заводі в Рішон-ле-Ціоні. Саме там він познайомився з Ізраєлем Шохатом, який на той час уже був помітним діячем сіоністського руху.

У 1907 р. разом з однодумцями він створив підпільну організацію перших єврейських вартових і назвав її „Бар-Гіора” на честь Шимона Бар-Гіори, юдейського воєначальника, який брав участь у війні з Римом у 66–70 роках. За два роки, у 1909-му, організація припинила існування, увійшовши до складу нової організації „Га-Шомер” („Вартовий”) і ставши її основою.

Олександр Зайд разом з Ізраєлем Шохатом та його дружиною

Манею знову виступили організаторами й натхненниками єврейської організації самооборони, створеної, як і „Бар-Гіора”, для захисту єврейських сільськогосподарських поселень єврейського ішуву Палестини.

Через „Га-Шомер” пройшла величезна кількість відомих єврейських політичних діячів.

Приблизно в той самий період Олександр Зайд і його дружина Ципора заснували кібуц Кфар-Гладі в Галілеї, який став центром підпільної діяльності „Га-Шомер”.

У 1926 р., після створення „Гагани”, Давид Бен-Гуріон зажадав, щоб „Га-Шомер” увійшов до її складу й передав усе своє озброєння. Зайд і його дружина підтримали об'єднання з „Гаганою”, але більшість членів Кфар-Гладі були проти.

Унаслідок цього Зайди були змушені залишити кібуц із чотирма маленькими дітьми й переїхали до Шейх-Абріка в Ізраїльській долині. Там Олександр працював охоронцем, а також наглядав за землями ЄНФ (Єврейський національний фонд – некомерційна корпорація, що належить Всесвітній сіоністській організації, створена для придбання земель у Палестині під єврейські поселення – ред.).

Олександр Зайд мав повагу серед бедуїнів із навколишніх сіл, добре розмовляв арабською. Коли ішувом прокотилася хвиля єврейських погромів, до нього прийшов бедуїн Рашид, повідомив, що його хочуть убити, і запропонував вийти з долини. Зайд відповів, що він вартівний і охороняє тут землі ЄНФ. Двічі йому вдалося вийти після нападів арабів.

11 липня 1938 року Олександр вирушив стежкою до кібуцу Алонім. Дорогою на нього напав і вбив Касем аль-Табаш із бедуїнського клану Арб ель-Хільф.

На вершині пагорба, звідки відкривається краєвид на Ізраїльську долину, встановили бронзову статую Олександра Зайда верхи на коні, створену скульптором Давидом Полюсом. Кібуц Гваот-Зайд і поселення Бейт-Зайд назвали на його честь.

За матеріалами інтернету

Хлопчик із Димера — легенда Голлівуду

Лев у золотому колі, коротке гарчання – і починається кіно. Цю заставку Metro-Goldwyn-Mayer знають навіть ті, хто ніколи не цікавився історією Голлівуду. А ось про те, що за останньою літерою знаменитої аббревіатури MGM стоїть доля єврейського хлопчика з Київщини, відомо далеко не всім.

Луїс Барт Маєр, народжений Лазарем Меїром, став одним із найвпливовіших керівників американської кіноіндустрії. Його життя нагадує сценарій: бідне дитинство, еміграція, торгівля металобрухтом – і студія, чий фільми дивилися мільйони людей у всьому світі.

Навіть початок цієї історії оповитий суперечностями. У біографіях Маєра тривалий час місцем народження називали Мінськ. Проте дослідник Скотт Ейман у книзі „Лев Голівуду” звернув увагу на заяву Маєра про натуралізацію 1912 р.: там зазначено Димер. А в канадському переписі 1901 р. батько Лазаря вказав дату народження сина – 12 липня 1884 р. Згодом Маєр святкував день народження 4 липня. Тож розповідь про те, що батьки просто забули дату, краще сприймати як частину його особистої легенди.

Родина залишила Російську імперію в часи антисемітських переслідувань і погромів. Через Велику Британію та Сполучені Штати вона дісталася Канади й оселилася в портовому Сент-Джоні. Тут Лазар, який став Луїсом, рано долучився до батькової справи – збирання та продажу металобрухту.

Єврейська традиція була частиною його дитинства. Родина відвідувала синагогу, а батько, попри скромні заробітки, був шанованим членом місцевої громади. За свідченнями, наведеними Ейманом,

дорослий Маєр міг цитувати єврейські молитви івритом, вживав вислови їдишом Тому твердження, що про своє коріння він зовсім не говорив, було б надто категоричним.

Перший великий поворот в житті Луїса стався 1907 р. У місті Гейвергілл, штат Массачусетс, Маєр узявся відновлювати занедбаний театр, який відкрив під назвою „Орфей”. За 10 центів відвідувачі отримували кінопокази та сценічні номери. Підприємець добре відчув: нове мистецтво здатне привабити значно ширшу публіку. Успіх дозволив розширювати справу, і невдовзі Маєр уже мав частки в десятках кінотеатрів Нової Англії.

1924 р. об'єднання Metro Pictures, Goldwyn Pictures та компанії Луїса Б. Маєра дало початок Metro-Goldwyn-Mayer. Маєр очолив виробничу роботу студії та став одним із головних творців її слави.

Він умів розпізнавати не лише талант, а й майбутній екранний образ. Довгострокові контракти давали студії змогу роками розвивати кар'єри акторів, але водночас забезпечували контроль над їхньою роботою: ролями, оплатою, рекламою та публічними виступами. За блиском „фабрики мрій” стояла суворо організована система. З MGM пов'язані імена Грети Гарбо, Кларка Гейбла, Джоан Кроуфорд, Джулі Гарленд та багатьох інших. Водночас приписування Маєру особисте „відкриття” кожної знаменитості – перебільшення. Голлівуд творили продюсери, режисери, агенти й самі актори. Проте студійне гасло про „більше зірок, ніж на небі” якнайкраще передавало його амбіції.

Особливим для студії став 1939 р. коли на екрани вийшов „Чарів-

ник країни Оз”. Того ж року глядачі побачили „Звіяні вітром”. Тут є важлива деталь: фільм створила незалежна компанія Девіда О. Селзніка, одруженого з дочкою Маєра Ірен. MGM забезпечила прокат.

Ще один слід Маєра в історії кіно – створення Американської академії кінематографічних мистецтв і наук. Він був одним з ініціаторів організації, заснованою у травні 1927. Серед 36 засновників були не лише керівники студій, а й представники творчих професій, зокрема Мері Пікфорд і Дуглас Фербенкс. Академія мала допомагати розв'язувати спільні проблеми кіноіндустрії; вручення нагород стало одним із напрямків її діяльності.

Перша церемонія нагородження відбулася 16 травня 1929 р. в готелі Hollywood Roosevelt. Тоді ще важко було уявити, що започаткована цією організацією премія перетвориться на одну з найвідоміших культурних подій світу.

А 29 березня 1951 р. Маєр сам отримав почесного „Оскара” – за видатні заслуги перед кіноіндустрією. Людина, яка стояла біля витоків Академії, стала її лауреатом. Сьогодні ця статуетка зберігається в колекції Національного музею американської історії Смітсонівського інституту.

Луїс Барт Маєр помер 29 жовтня 1957 р. Він залишив по собі суперечливу репутацію владного керівника й величезну кінематографічну спадщину. Його історія стала частиною історії єврейської еміграції, яка змінила американську культуру. А для нас вона має ще одну точку відліку – Димер на Київщині, звідки почався шлях майбутнього господаря голлівудської „фабрики мрій”.

За матеріалами інтернету

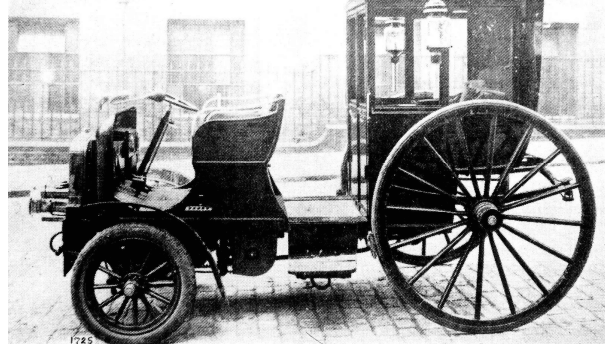
Як у Черкасах з'явилися перші таксі

В наш час нереально уявити повноцінного функціонування міста чи села без таксі. Історія виникнення таксі у світі налічує не одне століття і коли якась людина хоче зробити замовлення у Черкасах чи в іншому місті, вона навряд чи замислюється над тим, який шлях довелося пройти цьому зручному виду транспорту, у витоках котрого були вози і карети.

Перші таксі у Черкасах з'явилися наприкінці 18 ст. Це були карети, які перевозили пасажирів за гроші. Такий вид транспорту був недешевим, користувалися ним зазвичай заможні черкашани. Бідний люд ходив по місту пішки, а в разі крайньої потреби використовував звичайні вози, які були запряжені волами.

Саме поняття „каре́та” або „кінний екіпаж” мав вигляд закритого 2-х або 4-х колісного воза на ресорах, який використовувався для перевезення людей або вантажу. Запряжена карета була одним або декількома кінями. Людина, що правила екіпажем, називалася візником або кучером. Салон карети був оснащений м'якими сидіннями, дверцята з обох боків мали невеличкі віконця, ще одне вікно знаходилося напроти пасажирського сидіння для контактування з візником. Щоб піднятися у карету, потрібно було відкинути підніжку, яка розташовувалася під дверима – цим дійством займалися візники. Зазвичай вони супроводжували людину до карети і допомагали їй вийти. У сутінках по боках карети горіли ліхтарі. Виглядала карета дуже красиво.

Візники для отримання дозволу на право їзди проходили особливий огляд карети чи возу. За цим спостерігала міська управа. Також вони повинні були пристойно виглядати. Вбиралися візники у кафтан синього або чорного кольору, на голові у них був низький циліндр з пряжкою, а на ногах високі чоботи. Кінь повинен мати здоровий вигляд, бути ситим і доглянутим. Карету замовляли здебільшого багатії для поїздок на урочисті події, для відвідування родичів, їздили цілими сім'ями до церкви, відвідували базари і ярмарки.

Такий вигляд мали перші черкаські дореволюційні таксі

Поступово кінні екіпажі були витіснені першими автомобілями, які дуже нагадували сучасні таксі. Перші автомобілі з'явилися у Черкасах завдяки місцевій підприємниці Вільміні Цендеревич. Вона закупила за власні кошти п'ять автомобілів, і великими зусиллями їй

вдалося отримати дозвіл у міської думи на перевезення пасажирів. Також вона орендувала місцеві стайні, переобладнала їх під гаражі, там проходив ремонт і обслуговування автомобілів. Ці таксі були призначені саме для перевезення пасажирів по місту Черкаси і у ближні села. Машина мала відкидний дах, пасажирське сидіння було двомісним і дуже зручним. Сам водій сидів на м'якому стільці з бильцями та міцною спинкою, біля нього розташовувалася скриня для багажу.

Вартість поїзду була не маленькою – від 1 до 2 рублів за годину в залежності від відстані і очікування. Висока ціна на поїздки не лякала місцевих багатіїв, тож користувалися вони цим видом транспорту із задоволенням.

Хитрі таксисти вже в ті часи обманювали довірливих пасажирів. Перші таксометри були оснащені лічильниками кілометражу. Хоч таксометри і були, на перший погляд примітивними, водії вже тоді навчилися їх підкручувати, стягуючи з клієнта додаткові гроші. Але ж інколи відбувалося і так, що таксометри дуже часто виходили із ладу – тоді вже сам таксист міг залишитися без заробітку. А ще вони вдавалися до хитрощів – використовували вдень нічний тариф. Заможні пасажирі здебільшого не слідували за лічильником, як наслідок – переплата. Також таксисти встановлювали закордонні таксометри, які вимірювали відстань у кілометрах, а не верстах, в результаті чого клієнт знову ж платив більше. І наостанок – майже всі таксисти натякали на чайові, заможні черкашани ніколи не відмовлялися їм у задоволенні.

Великим попитом таксі користувалося у дачників, які кожного літа приїздили відпочивати у Соснівку. Коли місцеві краєвиди їм набридали, вони вирушали на погулянку у Черкаси. У місті було безліч торгових лавок, де можна було купити продукти і вишуканий одяг. А ще вони полюбили відвідувати черкаський театр. Концерти закінчувалися далеко до північ, тож таксі замовляли заздалегідь.

Так продовжувалося до початку революції. Після революції панів не стало, буржуазні звички почали винищували. Міщанське таксі, зрозуміло, до таких належало. Та й не по кишені воно було звичайному люду. Друге діло – вози з волами, а краще, взагалі, пішки.

У 20-ті роки минулого століття в Україні панував НЕП, прекрасні часи для винахідників. Однак власники автомобілів дерли з клієнтів три шкури. Черкаська влада постановила – у прямому розумінні слова – стати їм поперек дороги. Державні таксі були дешевшими приватних, але проіснували вони недовго – зникли як і сам НЕП.

Черкаське таксі в період Другої світової то відновлювало своє функціонування, то навпаки, зупинялося на невизначений термін. За дорученням влади одну частину машин законсервували, другу відправили на фронт. Після закінчення війни автомобільні перевезення у вигляді таксі поступово відродилися. Повноцінно почало свою роботу черкаське таксі на початку 50-х років минулого століття. У місті з'явився таксомоторний парк. Станом на 1970 рік таксомоторний парк міста мав у користуванні 150 машин. Це були „Москвичі”, „Запорожці” і декілька „Волг”. Попри помірні ціни, поїздка на таксі у радянські часи вважалася зайвою витратою коштів.

Таксомоторний парк періодично надавав інформацію містянам про те, як організована робота на автопідприємстві. З повідомлень було зрозуміло, що машину можливо було замовити у такі населені пункти, як Нечаївка, Вергуни, Медведівка, Мошни, Боровиця, Чапаївка, Золотоноша і Сміла. Викликати машину можна було, зателефонувавши на короткий номер 2-22-72 або просто на вулиці, піднявши руку. Але в такому випадку шанс того, що таксист вас „підбере” був невеликим. Так відбувалося тому, що таксі були об'єднані радіозв'язком з диспетчерами і машина вже мчала на певну адресу, тому не могла підібрати голосуючих. За кордоном, до речі, таксі взагалі не мають диспетчерів, вони розраховані для підбору пасажирів на вулиці і працювати за викликом не мають права.

У радянські часи замовники таксі дотримувались спеціальних норм і правил. Замовник повинен був зробити виклик не менш як за пів години до обумовленого часу. Якщо замовлення було у сусідні з Черкасами населені пункти, то потрібно було подзвонити за день до подачі машини, також необхідно було сплатити за цю послугу комісійний збір у сумі 30 копійок, а якщо замовлення скасовувалося, то замовник сплачував цю суму у подвійному розмірі. Якщо таксі виїхало на виклик, то оплатити потрібно було за показниками таксометра, плюс 15 копійок коштувала подача машини, 15 – за кожний кілометр маршруту і 60 копійок – за очікування до 30 хвилин.

Здебільшого черкашани винаймали таксі в порядку живої черги на стоянках. Стоянки у Черкасах знаходилися у найважливіших ділянках міста: при залізничному вокзалі, у аеропорту, на Центральному ринку, у районі проспекту Хіміків, річпорту, поблизу парку 50-річчя Жовтня. Машини з чорними шашечками на кузові весело моргали зеленими вогниками, приманюючи випадкових перехожих. Приплавчувати пасажиром доводилося і за багаж, і за нічні подорожі, і за поїзд у сусідні села. Але були в ті часи „пільговики”, які за поїзду розплавчувалися відривними талонами. Такі „квитки” на таксі отримували партійні робітники тодішніх радянських часів.

Черкаські таксисти були здебільшого пристойними людьми. Любили пожартувати у дорозі, поговорити на серйозні теми, а як чудово деякі з них знали наше місто. Але ж у сфері таксі, як і в торгівлі, були свої моменти у вигляді „лівих” заробітків і хитрощів, за допомогою яких можливо було надурити як клієнта, так і державу. Втім не будемо вдаватися у деталі, адже кожна епоха має свою власну, несхожу на попередні історію.

Роль таксі важко переоцінити як зараз, так і сто років тому. Швидкість, як наслідок – економія часу, доступність і безпека – основні критерії, яких дотримуються служби таксі, тому цим видом транспорту користуються мільйони людей по всьому світу. Таксі – це невід'ємна частина життя кожної людини.

Микола Ляник

Шановні читачі!

Продовжується підписка на газету

„Інейнем – Разом” на **2027 рік!**

Якщо ви бажаєте отримувати свіжий номер нашої газети у свою поштову скриньку, звертайтеся до редакції. Не відкладайте на потім. Приходьте зараз!

Губський ліс – пам'ять про загиблих і тих, хто рятував

У Губському лісі, неподалік дороги зі Звенигородки до Лисянки, є братська могила. На пам'ятнику — напис російською мовою, який повідомляє, що тут поховані понад 200 радянських громадян, розстріляних 2 листопада 1942 року нацистськими карателями та поліцаями. Нижче зазначено, що пам'ятник встановили колишні в'язні, які вижили, та родичі загиблих.

За цими словами – трагедія євреїв, яких окупанти утримували в таборах примусової праці. А поруч із нею – історія мешканців навколишніх сіл, котрі годували переслідуваних, переховували їх і допомагали врятуватися.

У 1942 році у Смільчинцях на Лисянщині окупанти організували табір для євреїв. За спогадами місцевих жителів, людей розмістили в колгоспній конюшні. Дослідницька організація Yahad – In Unum датує створення табору травнем того року та зазначає, що серед ув'язнених були євреї, привезені з Лисянки.

Щодня в'язнів виганяли на важкі дорожні роботи. Дорогою постійно рухалася німецька техніка, а осінні дощі перетворювали ґрунт на bagno. Люди рубали ліс, укладали колоди, скріплювали їх між собою, заповнювали прогалини гіллям, щоб зробити шлях придатним для поїзду.

Для виснажених людей ця праця ставала щоденним випробуванням. Холод, волога, голод і побиття забирали останні сили. Робота просувалася повільно, наглядачі лютували. В'язні плакали, але мусили працювати далі.

Селяни бачили ці знущання. У хатах залишалися переважно жінки, діти та літні люди. Страх змушував мовчати, проте не всі могли байдуже дивитися на чужі страждання. Ті, хто жив ближче до дороги, виносили в'язням їжу. За спогадами, деякі охоронці відверталися, дозволяючи передати харчі. Іноді хтось із полонених устигав забігти до хати – напиться води чи бодай неадовго зіртітися. За такі короткі перепочинки людей біли.

Серед в'язнів були дві дівчини – Роза і Зоя, які знали німецьку мову. Одного разу охоронець попередив їх про небезпеку: вночі людей мали вивезти. Дівчатам він порадив тікати.

За місцевими спогадами, втекти вдалося шістьом. Але за межами табору на них чекали холод, страх і постійна загроза викриття. Урятуватися самотужки було надзвичайно важко. Втікачів переховували мешканці Смільчинців, передаючи з однієї хати до іншої. Потім манівцями їх вивели до Ляхівки, нині Олександрівки, – у ліс до Максима-бондаря, який погодився дати їм прихисток.

У цих спогадах збереглася історія єврейки Цилі, яку селяни називали Ціпою, та її двох дочок. Після війни Циля або одна з її дочок працювала в крамниці. Смільчани, йдучи на базар чи повертаючись додому, заходили до неї, як до рідної. Жінка плакала й дякувала за порятунок.

Згадували й іншого врятованого – крамаря, відомого містянам як Сан Саніч. Він торгував у господарському магазині біля базарної пло-

щі. Ці розповіді про втікачів та їхніх рятівників зберегла жителька Смільчинців Людмила Демура. Її спогади навів журналіст Іван Смолий у публікації „Вістей Черкащини” від 31 серпня 2026 року.

Для багатьох інших в'язнів порятунок так і не настав.

2 листопада 1942 року в Губському лісі відбувся масовий розстріл. За матеріалами Yahad – In Unum, тут убили близько 50 євреїв зі Смільчинського табору та приблизно 150 в'язнів із табору в селі Неморож. Отже, братська могила стала місцем спочинку людей із двох таборів, а загальна кількість загиблих становила близько 200 осіб.

У місцевій пам'яті залишилася розповідь про вантажівку, якими людей вивезли до лісу, та про яму, яку приречених змусили викопати собі самим. Там обірвалися їхні життя. На пам'ятнику немає імен – лише загальне означення „радянські громадяни”. Сьогодні, розповідаючи про цю могилу, важливо називати й те, чого не зазначено в написі: загиблі були євреями, жертвами Голокосту.

Дослідження відкривають іще одну трагічну сторінку історії Смільчинців. За свідченнями, зібраними Yahad – In Unum, приблизно двадцять євреїв із табору розстріляли у Вовчому яру. Серед них були дорослі й діти. Розповідь про цю подію дослідники записали 23 серпня 2020 року від місцевої жительки Любові О., 1927 року народження. У матеріалах організації також зазначено, що в'язнів, які залиши-

лися після розстрілів, перевели до табору в Будищі.

Так поступово складається картина трагедії: примусова праця, переміщення між таборами, масові вбивства. Поруч із нею проступає інша історія – історія людяності, яка допомогла бодай кільком переслідуваним вижити.

У наведених спогадах є й післявоєнний епізод. Десять у 1980-х роках до села приїхав автобус. Люди зі списком шукали жінок, які підгодовували в'язнів. Серед приїжджих був і Сан Саніч. Мишло багато років, але врятовані пам'ятали тих, хто простягнув їм руку допомоги.

До могили в Губському лісі колись вела стежка від зупинки „Мурзинці”. У публікації „Вістей Черкащини” від 31 серпня 2026 року йдеться, що доріжка заросла, а поховання залишалося без належного догляду.

Це місце потребує уваги, а його історія – подальшого дослідження. Важливо встановити імена загиблих, уточнити долі врятованих, зберегти відомості про селян, які давали їм їжу та прихисток. Неповні імена – Роза, Зоя, Циля, Сан Саніч, Максим-бондар – можуть стати початком пошуку, що поверне цій історії конкретні людські обличчя.

Пам'ять про Губський ліс – це пам'ять про людей, яких убили за їхню єврейську походження. І про тих, хто серед страху та насильства знаходив у собі сили допомогти. Зберегти обидві історії – наш обов'язок перед загиблими, врятованими та їхніми нащадками.

Михайло Тайбішпак,
редактор газети „Інейнем – Разом”
за матеріалами Людмили Демури

	Проект „ТУРБОТА ПОКОЛІНЬ – ХЕСЕД ДОРОТ” було створено та працює за підтримкою „Джойнт” (JDC) – провідною єврейською міжнародною гуманітарною організацією, яка понад 30-ти років допомагає нужденним євреям і розвиває єврейське життя у країнах колишнього Радянського Союзу. Детальну інформацію про JDC ви знайдете на сайті: www.JDC.org	Благодійна допомога ЧОБЕФ „Хесед Лорот”	Цікаві ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”.	Сайт ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”.	Сторінка ЧОБЕФ „Хесед-Дорот” в мережі Фейсбук
Соціальні послуги для підопічних (жертв нацизму) ЧОБЕФ „Хесед Дорот” надаються за підтримки гранту від „Конференції з матеріальних претензій єврейського населення до уряду Німеччини”.		Газета „Інейнем–Разом”. Засновник – Черкаський обласний благодійний єврейський фонд „Турбота поколінь – Хесед Дорот”. ідентифікатор медіа – R30-03581. Адреса редакції: 18010, Черкаси, вул. Б.Хмельницького, 66. ☎ (0472)37-70-79, 54-41-48; 54-43-11. e-mail: ineinem20@gmail.com http://hesed-dorot.ck.ua Надруковано в друкарні м. Чернобай. Наклад 800 прим. Підписний індекс 90781. Розповсюджується безкоштовно.			
Наші спонсори: Єврейська Федерація Великий МетроВест Нью-Джерсі та Міжнародна громадська організація Центр „Джойнт”.		Будь ласка, поведіться з цим виданням шанобливо — у ньому наведені слова Тори.			